

Obowiązek szkolny ukraińskich dzieci w Niemczech

Kamil Frymark

Do początku września do niemieckich szkół w całym kraju przyjęto ok. 163 tys. uczniów z Ukrainy (na ok. 11 mln ogółem). Odsetek ukraińskich dzieci waha się w poszczególnych landach – od 1,01% w Nadrenii Północnej-Westfalii do 2,1% w Meklemburgii-Pomorzu Przednim (dane za Instytutem Badań nad Gospodarką – Ifo). Do połowy sierpnia w Centralnym Rejestrze Cudzoziemców (Ausländerzentralregister) zarejestrowano ponad 350 tys. uchodźców z Ukrainy poniżej 18. roku życia; najprawdopodobniej liczba ta wzrośnie w najbliższych tygodniach (nie ma jednak szacunkowych danych o tym, ile dzieci zostanie wpisanych na listę).

Wraz z rozpoczęciem nowego roku szkolnego uczniowie podlegają obowiązkowi nauki według niemieckiego programu kształcenia. Kończy to okres dualnego systemu edukacji dla uchodźców z Ukrainy, polegającego na możliwości uczestniczenia w zajęciach w niemieckich szkołach i/lub lekcjach online prowadzonych z Ukrainy i/lub przez ukraińskich nauczycieli zgodnie z tamtejszym planem zajęć. Obecnie cyfrowa nauka według ukraińskiego programu ma być traktowana tylko jako forma uzupełniająca. W poszczególnych krajach związkowych istnieją różne terminy objęcia obowiązkiem szkolnym po zameldowaniu się; najczęściej jest to sześć miesięcy od uzyskania pozwolenia na pobyt.

Opieka nad uczniami z Ukrainy oraz zagwarantowanie im dodatkowych zajęć z języka niemieckiego (landy stosują różne rozwiązania dotyczące nauki przygotowawczej do klas regularnych – zob. tabela w Aneksie) wymagają zatrudnienia ok. 13–19 tys. dodatkowych nauczycieli (według Instytutu Gospodarki Niemieckiej w Kolonii). Z sondażu przeprowadzonego przez Ifo w czerwcu br. wynika, że 52% ukraińskich uchodźców zamierza zostać w RFN co najmniej dwa lata, a 46% respondentów będzie dążyć do powrotu wcześniej. W jednym roku szkolnym (przy założeniu, że w kraju przybędzie ok. 200 tys. uczniów) koszt edukacji wszystkich ukraińskich dzieci wyniesie ok. 1,8 mld euro. Średnio w Niemczech wydaje się ok. 9 tys. euro rocznie na naukę jednego ucznia.

Zarządzanie szkolnictwem jest jedną z głównych kompetencji krajów związkowych, dlatego zasady rekrutacji, przyjęte rozwiązania (np. wiek przystępowania do matury) i obowiązujące programy nauczania różnią się w poszczególnych landach. Niektóre wspólne ustalenia zapadają na cyklicznych spotkaniach Konferencji Ministrów Edukacji Landów (nie ma federalnego resortu edukacji – istnieje Federalne Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych, które odpowiada m.in. za szkolnictwo wyższe, wsparcie finansowe badań naukowych, pozaszkolną edukację zawodową).

Komentarz

- Decyzja o zaprzestaniu uznawania lekcji online według ukraińskiego planu zajęć jako formy wypełniania obowiązku szkolnego oraz nakaz uczestnictwa w nauce w ramach niemieckiego systemu szkolnictwa wynikają z przekonania, że szkoła jest najlepszym miejscem do efektywnej integracji dzieci migrantów i uchodźców. Stacjonarne kształcenie w placówkach edukacyjnych ma zintensyfikować naukę języka niemieckiego oraz ułatwić w przyszłości funkcjonowanie w społeczeństwie oraz wejście na niemiecki rynek pracy.
- Pomocne w integracji ukraińskich uczniów z rówieśnikami w niemieckich szkołach jest wieloletnie doświadczenie landów oraz poszczególnych samorządów (szczególnie w dużych miastach) w edukacji dzieci, dla których niemiecki nie jest językiem ojczystym ich rodziców. W dużych miastach zachodniej części kraju etniczni Niemcy są często wprowadzanie największą, ale nie dominującą grupą, czyli ich liczebność nie przekracza 50% ogółu mieszkańców (np. we Frankfurcie nad Menem mieszka 46,9% Niemców bez migracyjnych korzeni, w Norymberdze – 44,6%, w Stuttgarcie – 46%). Taka sytuacja wymusza wdrażanie programów nauczania niemieckiego jako języka obcego, tworzenie klas integracyjnych i realizowanie w nich zajęć dostosowanych do potrzeb dzieci z różnych kręgów językowych i kulturowych. Szkoły kładą nacisk na zatrudnianie osób uczących niemieckiego jako języka obcego oraz dbają o podnoszenie kwalifikacji zawodowych pedagogów w tym zakresie.
- Pomimo większej liczby nowych uczniów przybyłych w krótkim czasie niemieckie szkoły były lepiej przygotowane do przyjęcia dzieci z Ukrainy niż w okresie kryzysu migracyjnego z 2015/2016 r., co wynikało z procedur wypracowanych w trakcie poprzedniego kryzysu oraz ewaluacji zastosowanych mechanizmów. Część samorządów powołała wówczas gminne lub miejskie centra koordynacyjne, które również w przypadku uchodźców z Ukrainy były partnerami do rozwiązywania bieżących problemów, w tym w obszarze edukacji. Korzystając z wcześniejszych doświadczeń, samorzady m.in. rozszerzyły ofertę pozaszkolnych kursów nauczania niemieckiego i uzupełniły wachlarz zajęć integracyjnych (organizowanych przez Federalny Urząd ds. Migracji i Uchodźców; ich poziom jest często krytykowany za niską jakość i wybieranie najtańszych ofert).
- Największym wyzwaniem dla niemieckich placówek edukacyjnych są niedobory kadrowe na wszystkich poziomach nauczania oraz wśród pracowników administracji szkół (w tym m.in. brak dyrektorów). Napływ uchodźców z Ukrainy dodatkowo zaostrza ten problem. Obecnie w Niemczech brakuje ok. 30–40 tys. pedagogów (szacunki Niemieckiego Związku Nauczycieli), a sytuacja rokrocznie się pogarsza. Największy deficyt występuje we wschodnich krajach związkowych oraz w Berlinie. W stolicy RFN z ogłoszonych przed nowym rokiem szkolnym wakatów obsadzono tylko 60% miejsc. Przyczynami tego są m.in. przechodzenie części pracowników na emeryturę, trudna ścieżka kariery (zwłaszcza na jej początku) oraz zamykanie w przeszłości wydziałów pedagogicznych na uniwersytetach (szczególnie na wschodzie kraju).
- Do najczęstszych pomysłów na szybkie zażegnanie problemu braku nauczycieli należą zwiększanie limitu uczniów w klasach (do ok. 30), pozyskiwanie pracowników emerytowanych oraz zachęcanie osób z innych branż do zmiany zawodu. Utrzymywanie się stanu niedoboru pedagogów będzie przyczyniać się do coraz częstszego wybierania szkół prywatnych przez rodziców oraz rodzić napięcia pomiędzy Niemcami a

imigrantami/uchodźcami oskarżanymi o pogarszanie stanu edukacji. Konsekwencją braku nauczycieli są także konflikty pomiędzy polskimi i niemieckimi samorządami w pasie przygranicznym, gdzie dochodzi do rywalizacji o pedagogów z Polski.

- Dotychczas nie odnotowano wzrostu wrogości ze strony rosyjskojęzycznych Niemców wobec ukraińskich dzieci (oraz ich rodziców). Potencjalnych napięć można się spodziewać w starszych klasach, przede wszystkim na lekcjach historii oraz geografii. Różna ocena wydarzeń historycznych nierzadko prowadzi w niemieckich szkołach do ostrych sporów w klasach, w tym pomiędzy uczniami i nauczycielem (a także w trakcie spotkań z rodzicami), zwłaszcza w przypadku uczniów, których rodzice pochodzą z Bliskiego Wschodu (do konfliktów dochodzi m.in. na tle oceny niemieckiej przeszłości oraz historii Żydów). Na przełomie sierpnia i września doszło w Saksonii do ataków (uszkodzenia mienia) na przedszkole oraz punkt opiekuńczy dla imigrantów – były to obiekty, do których uczęszczały również dzieci z Ukrainy. Są to jednak pojedyncze incydenty, a nie regularne zajścia.

ANEKS

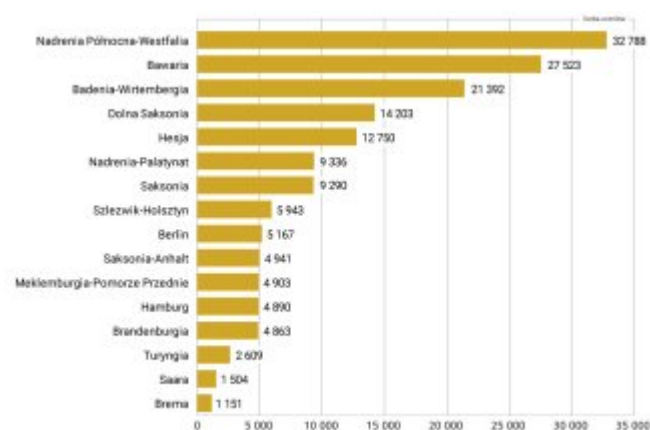
Tabela. Sytuacja ukraińskich uczniów w poszczególnych niemieckich landach

Kraj związkowy	Stan rzeczy i najlepsze praktyki (varia)
Badenia-Wirtembergia	• Szacunki resortu edukacji wskazują, że liczba ukraińskich uczniów wzrosła w bieżącym roku szkolnym do 30 tys.; potrzeba będzie wówczas ok. 2 tys. dodatkowych nauczycieli. W tym roku zarezerwowano na ten cel w budżecie landu 24,2 mln euro. • W regularnych zajęciach (poza klasami przygotowawczymi, integracyjnymi itp.) bierze udział ok. 5 tys. młodych Ukraińców, z czego ponad połowa w szkołach podstawowych. • Zajęcia dla dzieci uchodźców i młodzieży bez znajomości języka niemieckiego w klasie przygotowawczej przewidziane są na okres od roku do dwóch lat. W tych oddziałach kształcenie skupia się na wsparciu nauki języka niemieckiego i przygotowaniu do edukacji w klasach regularnych. W szkole podstawowej zajęcia obejmują zwykle 20 godzin tygodniowo (z czego dwie to edukacja demokratyczna), a w gimnazjum – 25 godzin tygodniowo (z czego cztery to edukacja demokratyczna). • 25 marca Instytut Analiz Edukacyjnych Badenii-Wirtembergii (IIEW) uruchomił portal rejestracyjny dla osób gotowych pomagać w edukacji ukraińskich dzieci. Do tego zajęcia zgłaszać się mogą emeryci, nauczyciele (również z Ukrainy), studenci, osoby z wykształceniem pedagogicznym, a także wychowawcy lub inni wolontariusze dysponujący odpowiednim doświadczeniem.
Bawaria	• Około 50% uczniów z Ukrainy kształci się w grupach powitalnych (Willkommensgruppen) lub w klasach o profilu przygotowawczym (np. Deutschklassen); nieco ponad 30% uczęszcza do klas regularnych (głównie w szkołach podstawowych) – uzupełnienie stanowią dodatkowe kursy językowe. • W roku szkolnym 2022/2023 klasy powitalne zostaną przekształcone w klasy przejściowe (Brückenklassen); będą one tworzone są od piątej do dziewiątej klasy; w tych grupach nacisk zostanie położony na naukę niemieckiego w wymiarze co najmniej 10 godzin tygodniowo. • Aby zapewnić naukę uczniom z Ukrainy, zatrudniono 1620 dodatkowych pedagogów.

Berlin	• Utworzono 140 klas powitalnych. • Do pracy w szkołach zgłosiło się 300 osób z przygotowaniem pedagogicznym.
Brandenburgia	• W klasach regularnych z dodatkowym wsparciem nauki niemieckiego jako drugiego języka kształci się 1688 uczniów z Ukrainy. • W grupach przygotowawczych ze specjalnym wsparciem w zakresie nauki niemieckiego – 747 ukraińskich dzieci. • Ponadto do klas regularnych uczęszcza 1407 dzieci, w tym młodzieży, które nie otrzymują wsparcia w zakresie nauki niemieckiego jako drugiego języka. • Do pomocy przy nauce ukraińskich dzieci zaangażowano 111 osób. • Dla dzieci i młodzieży z Ukrainy istniała dotąd możliwość skorzystania z nauki w języku ojczystym – takie oferty edukacyjne mogą być rozszerzone do 20 lekcji tygodniowo.
Brema	• Utworzono klasy powitalne (brak danych, ile oddziałów powołano). • W pracę z uczniami z Ukrainy zaangażowano 20 pedagogów z tego kraju.
Hamburg	• W poprzednim roku szkolnym 300 placówek przyjęło uczniów z Ukrainy, a w budżecie miasta na ich naukę przeznaczono 30 mln euro. • Utworzono 300 dodatkowych etatów nauczycielskich. • Język ukraiński może być oferowany jako przedmiot nauczania w 65 szkołach.
Hesja	• W landzie działa 1,6 tys. klas przeznaczonych dla migrantów z priorytetem nauki języka niemieckiego. Dzieci z Ukrainy stanowiły w nich ponad jedną trzecią z ogólnej liczby 29,9 tys. uczniów. • Powołano biuro koordynacyjne w landowym Ministerstwie Edukacji i Kultury; każdemu z 15 landowych kuratoriów oświaty przyznano dodatkowy etat na potrzeby koordynacji przyjmowania dzieci do haseńskich szkół. • Według danych landowego resortu edukacji ok. 6 tys. nauczycieli w Hesji posiada kwalifikacje do nauki niemieckiego jako drugiego języka, co umożliwia im podjęcie pracy w klasach przeznaczonych dla migrantów.
Meklemburgia-Pomorze Przednie	• Od początku maja w landzie zatrudniani są nauczyciele z Ukrainy bez wymaganej dotąd zaawansowanej znajomości języka niemieckiego na poziomie C1. W pierwszym miesiącu do 29 szkół przyjęto 35 takich pedagogów; 27 z nich ma ukraiński dyplom nauczycielski; otrzymują oni wynagrodzenie podstawowe w wysokości 3427,65 euro miesięcznie; osoby te mają pracować jako wsparcie w klasach. • Osoby posiadające certyfikat językowy C1 mogą ubiegać się o regularne stanowiska nauczycielskie.
Dolna Saksonia	• Do tej pory zatrudniono 200 nauczycieli i pedagogów z Ukrainy.
Nadrenia Północna-Westfalia	• Prawie połowa ukraińskich chłopców i dziewcząt zamieszkałych w Nadrenii Północnej-Westfalii uczy się w szkołach podstawowych. • Ponad 2100 dzieci, w tym młodzieży, nie przydzielono jeszcze do żadnej szkoły. • Proces rekrutacji do szkoły: wraz z wydaniem zezwolenia na pobyt stały Ukraińcy są przypisywani do danej gminy i muszą w niej zamieszkać; w gminie władze szkolne przydzielają miejsce w placówce; w ramach tej alokacji rodziny z Ukrainy mają prawo korzystać z doradztwa w zakresie edukacji swoich dzieci. Jest ono świadczone z reguły przez nauczycieli z landu, którzy są oddelegowywani do placówek gminnych z samorządowych centrów integracji. • Według wytycznych administracji landu dzieci z Ukrainy powinny w szkołach otrzymać wsparcie psychologiczne oraz rozpocząć intensywną naukę niemieckiego. Władze zapowiedziały zwiększenie liczby pedagogów z kwalifikacjami w zakresie nauczania go jako języka obcego.

Nadrenia-Palatynat	• Wsparcie językowe oparte jest na koncepcji wypracowanej w landzie po 2015 r. • Dzieci i młodzież przyjmuje się do klas, w których przechodzą intensywny kurs niemieckiego z 20 godzinami wsparcia językowego tygodniowo; jednocześnie mogą uczestniczyć w zajęciach sportowych, muzycznych lub prowadzonych w klasie w języku angielskim, aby poznać swoich niemieckich kolegów oraz mieć ułatwioną integrację. • Od połowy lutego zatrudniono 70 nauczycieli narodowości ukraińskiej oraz dodatkowo 51 pedagogów z Ukrainy wspomagających naukę języka ukraińskiego.
Saara	• W celu wspierania integracji ukraińskich dzieci w szkołach placówki mogą korzystać ze środków z programu wsparcia edukacyjnego po pandemii; jeśli budżet przyznany szkole został już wykorzystany, a istnieją dalsze potrzeby, placówki mogą się ubiegać o dodatkowe fundusze; łącznie na ten cel przeznaczono 200 tys. euro (Saara to najmniejszy niemiecki land – liczy ok. 1 mln mieszkańców).
Saksonia	• W Dreźnie działalność rozpoczęła pierwsza ukraińska szkoła w Saksonii. Jest ona powiązana ze szkołą podstawową i gimnazjum w Dreźnie. • Kładzie się nacisk na tworzenie klas przygotowawczych na potrzeby nauki niemieckiego.
Saksonia-Anhalt	• Według tamtejszego resortu edukacji najwięcej ukraińskich uczniów uczęszcza do szkół podstawowych – ok. 1900. W gimnazjach naliczono ok. 1140 dzieci z Ukrainy, w technikach ok. 840, a w szkołach zawodowych – prawie 230. • W klasach powitalnych realizuje się ograniczony program nauczania; zapewnia on co najmniej 10 (z 25) godzin tygodniowo nauki niemieckiego; dodatkowo kształcenie przebiega w zakresie przedmiotów podstawowych, w tym z muzyki, a zajęcia sportowe lub plastyczne odbywają się wraz z uczniami z klas regularnych.
Szlezwik-Holsztyn	• Szkoła określa dla każdego dziecka, czy i jaki rodzaj nauczania DaZ (niemiecki jako drugi język) powinien zostać zastosowany; może ono przebiegać albo w ramach tzw. DaZ-Basisstufe (zajęć tylko z DaZ), albo – w przypadku zaawansowanej znajomości niemieckiego – poprzez lekcje uzupełniające DaZ w szkole powszechnej; możliwe jest uczestnictwo uczniów w regularnych lekcjach z poszczególnych przedmiotów.
Turyngia	• Szczególnie w większych miastach, takich jak Erfurt czy Jena, przyjęcia dzieci do szkół są ograniczone ze względu na niedobór nauczycieli. • Utworzono 25 nowych klas szkolnych przeznaczonych dla Ukraińców. • Liczebność oddziałów zwiększono do 30 uczniów.

Wykres. Liczba uczniów z Ukrainy w niemieckich szkołach na początku roku szkolnego 2022/2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z serwisu statista.de.